

УДК 378.14(410) "19/20":656.61(043)
DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi50.330>

Красновська І. П.,
orcid.org/0000-0003-1258-0754

ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО МОРСЬКОГО ФАХІВЦЯ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

У статті розглянуто фахову компетентність майбутніх морських фахівців та висвітлено вплив гуманітарних дисциплін на її формування.

Наведено приклади основних нормативно-правових актів, що мали вплив на зміст освіти, а саме закон України «Про вищу освіту», «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Концепції національного виховання, Національна доктрина розвитку освіти в ХХІ ст., Морська доктрина України на період до 2035 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1108 від 18.12.2018).

Проаналізовано навчальний план зі спеціальності 14.03 Експлуатація суднових енергетичних установок (спеціалізація 14.03.01 Для морського флоту) з метою порівняння кількості годин, відведених на вивчення дисциплін соціально-гуманітарного та природничого циклів з дисциплінами спеціального циклу, яких у незалежній Україні стало більше у зв'язку з відродженням та гуманітаризацією системи освіти.

Зазначено перелік гуманітарних дисциплін, яких на початку 90-х стало більше у зв'язку з відродженням та гуманітаризацією системи освіти в незалежній Україні. Так, відповідно до Інструктивного листа міністерства освіти України № 1/9-64 від 19.05.1993 р. «Про викладання соціально-гуманітарних дисциплін» у навчальних планах з'явилися такі гуманітарні дисципліни як: «Всесвітня історія», «Історія України», «Ділова українська мова», «Світова література», «Біологія», «Географія», «Філософія з релігієзнавством», «Правознавство», «Основи економічної теорії», «Допризовна підготовка юнаків», «Основи соціальної екології», «Політологія», «Соціологія», «Українська та зарубіжна культура».

Визначено провідні складові фахової компетентності здобувачів освіти, які ґрунтуються на реалізації організаційних, когнітивних, світоглядних, технологічних і комунікативних операційних процесів.

У ході дослідження з'ясовано, що гуманітарні дисципліни відіграють важливу роль у підготовці та формуванні фахової компетентності майбутніх фахівців морської галузі, оволодіння якою в майбутньому послужить підґрунтям для професійної та особистісної самореалізації.

Ключові слова: професійна підготовка, гуманітарні дисципліни, гуманітаризація, нормативні документи, навчальні плани, фахова компетентність.

Постановка проблеми. Особливу увагу на сучасному етапі розвитку освіти в морських освітніх закладах привертає професійна підготовка морських фахівців, яка спрямована на фахову самореалізацію особистості. До важливих складових фахової компетентності, яка оцінюється за результатами роботи відповідно до стандартів, слід віднести професійні компетенції, тобто вміння використовувати свої знання на практиці.

Традиційне навчання має розбіжності між вимогами, які висуваються до здобувача освіти в процесі навчання і тими, що висуває реальна професійна діяльність у швидко змінюваних умовах сучасного суспільства. Світогляд і фахова компетентність переважно формуються в освітньому закладі під керівництвом педагогів, які мають розуміти процеси, що відбуваються в суспільстві та в морській галузі зокрема, бачити тенденції розвитку цієї галузі. У процесі фахової підготовки вони повинні допомогти здобувачам освіти під час вивчення дисциплін професійного та соціально-гуманітарного циклів виявити, сформувати і використовувати необхідні професійні компетенції у майбутній професійній діяльності.

Отже, для ефективної праці на судах потрібні не лише морські фахівці з якісною освітою, але й люди з високим рівнем сформованості фахової компетентності.

Аналіз досліджень. Різним аспектам питання професійної підготовки морських фахівців в освітніх закладах і розвитку системи освіти в різні історичні періоди присвятили свої праці багато українських науковців. Розвиток фізико-математичної підготовки в морських навчальних закладах України в 1944–2012 рр. дослідила А. Солодовник. На методичному рівні проблема формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін досліджувалася М. Бабишеною. І. Сокол розробляв питання професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін. А. Ляшкевич обґрунтувала авторську періодизацію розвитку морської освіти на півдні України в 30-х роках ХІХ – початку ХХІ століть. І. Вербій та О. Фролова досліджували питання формування соціокультурної компетенції судноводіїв у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін. Н. Бобришева займалася вивченням формування полікультурної компетентності морських офіцерів. Проте, попри вагомий результати зазначених досліджень, вважаємо актуальним розгляд фахової компетентності майбутнього морського фахівця в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Мета статті полягає у висвітленні значущості дисциплін гуманітарного циклу у формуванні фахової компетентності майбутніх фахівців річкового та морського транспорту.

Виклад основного матеріалу. Однією з найбільш обговорюваних і актуальних проблем вищих навчальних закладів технічного напрямку підготовки є вдале поєднання дисциплін гуманітарного циклу з професійною кваліфікацією майбутніх фахівців. Стовідсоткове опанування комплексом взаємопов'язаних дисциплін гуманітарного циклу з технічними дисциплінами надалі впливатиме на особистісну та професійну реалізацію майбутнього морського фахівця. конкурентоспроможного на національному, європейському та світовому ринках праці, а саме, на його здатність до співпраці й міжкультурної взаємодії, адаптації у сучасному динамічному суспільстві, що передбачає реалізацію власного творчого потенціалу на основі загальнолюдських цінностей, рівності та соціальної справедливості. Сформувати та розвинути соціально та професійно зрілу особистість можливо під час навчального процесу, а саме у період підготовки майбутнього фахівця. Але все ж таки саме фахова компетентність, складовими якої є спеціальні знання, практичні навички та вміння, займає чільне місце у підготовці морських фахівців.

Закон України «Про вищу освіту», «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Концепції національного виховання, Національна доктрина розвитку освіти в ХХІ ст., Морська доктрина України на період до 2035 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1108 від 18.12.2018) є нормативними документами, де чітко прописані основні вимоги щодо підготовки майбутніх здобувачів освіти в навчальних закладах технічного спрямування.

Певні вимоги щодо підготовки морських фахівців зазначено і в міжнародному нормативному документі, а саме У Міжнародній Конвенції про підготовку, дипломування моряків та несення ваhti 1978 року (ПДМНВ), що час від часу доповнюється. Відповідно до статті 9 Конституції України, в якій зазначено, що міжнародні договори є теж частиною національного законодавства України, розвиток і вдосконалення фахової компетентності морських фахівців для виконання своїх професійних обов'язків на високому рівні на судні стає першорядною справою.

За твердженням О. Коваленко, у вищезазначених документах центром уваги є дисципліни гуманітарного та фундаментального циклів, які мають безпосередній вплив на формування складових фахової компетентності та розвиток особистості, розкривають рівень освіченості та мислення, охоплюють не тільки знання, а й досвід загальної методології. Об'єкт вивчення та специфіка майбутньої діяльності є тими чинниками, що обов'язково входять до загальної системи підготовки майбутніх здобувачів освіти [4].

Якість підготовки морських фахівців у вищих навчальних закладах технічного напрямку підготовки визначається змістом сформованих компетенцій, а саме: загальнонаукових, соціально-особистісних, інструментальних та професійних [4]. Сукупність усіх набутих компетенцій визначає поняття фахової компетентності. У більш широкому трактуванні «фахова компетентність» є здатністю особистості успішно виконувати професійні завдання та обов'язки.

Заслуговує на увагу визначення цього поняття Г. Єльніковою, яка трактує фахову компетентність як «сукупність знань, умінь, здібностей і готовності особистості діяти в складній ситуації й вирішувати фахові завдання з високим рівнем невизначеності; здатність до досягнення більш якісного результату праці, ставлення до професії як до цінності» [2]. Отже, під фаховою компетентністю здобувача вищої освіти будь-якого морського освітнього закладу будемо розуміти його здатність до розв'язання поставлених завдань у професійній сфері.

З огляду на обрану тему нашої публікації, доречно було би проаналізувати таке поняття, як «гуманітаризація» технічної освіти.

Гуманітаризація освіти в незалежній Україні стартувала на початку 90-х років ХХ ст. В інструктивному листі Міністерства освіти України «Про викладання соціально-гуманітарних дисциплін» від 19.05.1993 р. № 1/9-64, зазначалося, що відродження й розбудова вітчизняної системи освіти передбачають її гуманітаризацію [6]. Цьому сприяли зміни в суспільстві, ставлення до людини загалом, а також відмова від командно-адміністративної системи управління виробничими процесами та людськими ресурсами. Питання менеджменту організацій, налагодження міжособистісної взаємодії для підвищення ефективності досягнення поставлених цілей, максимальне збагачення та використання людських ресурсів, зокрема інтелектуального, морального та психофізичного, набувають першочергового значення. Усі зміни, які відбулися на початку незалежності України, не лишили осторонь роботу флоту, його матеріально-технічне та кадрове забезпечення. Слід зазначити, що зменшення кількості суден, що ходили під українським прапором, та збільшення кількості морських фахівців, які почали працювати в іноземних компаніях, привело до необхідності кардинальних змін у підготовці фахівців морської галузі. Соціально-гуманітарна підготовка здобувачів освіти значно покращилась, коли за вимогою Міністерство освіти України було внесено зміни до навчальних планів морських освітніх закладів [5].

Проаналізувавши навчальний план 2001 року зі спеціальності 14.03 Експлуатація суднових енергетичних установок (спеціалізація 14.03.01 Для морського флоту), ми відзначили, що змінилися не лише кількість навчальних годин, відведених на

вивчення дисциплін соціально-гуманітарного та природничого циклів (збільшилася в 1,5 рази у порівнянні з дисциплінами спеціального циклу), а й перелік самих дисциплін. Здобувачі освіти перестали вивчати дисципліну «Основи марксизму-ленінізму», натомість з'явилися нові дисципліни, як: «Всесвітня історія», «Історія України», «Ділова українська мова», «Світова література», «Біологія», «Географія», «Філософія з релігієзнавством», «Правознавство», «Основи економічної теорії», «Допризовна підготовка юнаків», «Основи соціальної екології», «Політологія», «Соціологія», «Українська та зарубіжна культура».

Відповідно до постанови КМУ від 7 серпня 1998 року № 1247 «Про розроблення державних стандартів вищої освіти» відбулися процеси стандартизації змісту освіти, завдяки чому можна було діяти професійно відповідно до вимог у сфері праці, науки та культури [7].

Під час вивчення в морських освітніх закладах дисциплін, які входять до соціально-гуманітарного циклу, у здобувачів освіти формуються такі професійні компетенції, як: дотримання правил роботи та поведінки, свідоме ставлення до обов'язків, здатність швидко перемикається з виконання одного завдання на інше, уміння помічати навіть незначні зміни на панелі приладів, критичність та логічність мислення, уміння грамотно формулювати думки та спілкуватись у навчальному, соціально-побутовому та професійному середовищі, відповідно до норм і культурних традицій в умовах прямого й опосередкованого спілкування, розвинені здібності запам'ятовувати, зберігати і відтворювати інформацію у потрібний момент, наявність навичок заповнювати документи. Слід зазначити, що гуманітарні дисципліни у процесі фахової підготовки морських фахівців позитивно впливають і на гнучкість їхньої поведінки в різних соціально-виробничих ситуаціях.

Отже, гармонійне поєднання фахових знань, умінь та навичок здобувача освіти з гуманітарними знаннями є гарантією високопрофесійної освіти. Принцип поєднання та взаємодоповнюваності професійної та гуманітарної складових освіти у процесі підготовки фахівців морської галузі є необхідним для формування компонентів фахової компетентності, що буде запорукою подальшої професійної самореалізації морських фахівців.

Ми цілком поділяємо думку М. Буякаса, який наголошує на тому, що провідні складові фахової компетентності здобувачів освіти ґрунтуються на реалізації організаційних, когнітивних, світоглядних, технологічних і комунікативних операційних процесах. Наприклад, організаційний – вміння сформулювати ціль та організувати свою роботу так, щоб вона відповідала їй; швидко адаптуватися до нових умов праці та легко переключатись на наступні завдання, проаналізувати та проконтролювати виконану роботу; світоглядний – здатність навчатися самостійно і самореалізовуватись, технологічний – здатність опанувати сучасні методи роботи на новому обладнанні, креативний – неординарність мислення; комунікативний – здатність взаємодіяти з людьми в змішаних екіпажах, працювати не тільки в парі, а й у команді, нести відповідальність за виконання завдань, застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби під час виконання навчальних та професійних завдань тощо [1, с. 32].

Нам цілком імponує думка Ю. Зінковського, який під гуманітаризацією технічної освіти вбачає не лише професійну однопрофільність, а й особисте становлення та розвиток майбутнього фахівця [3, с. 13].

Проаналізувавши складові освітнього процесу (навчальний, науковий, виховний), можна дійти висновку, що на основі професійних програм базується лише перша складова, дві інші – гуманітарні навчальні програми і методологія навчання. Допомогти визначитись зі своїми професійними інтересами, стати більш умотивованим,

не порушувати соціальні, етичні, екологічні норми буття є завданнями двох останніх складових [3, с. 13].

Навчаючись у вищому морському освітньому закладі, здобувачі освіти мають зрозуміти суть професійної підготовки, трудової активності, усвідомити закони економіки і потреби суспільства та знаходити шляхи їх розв'язання. При поєднанні гуманітарних дисциплін з технічними можна сформувати особистість з високим культурним рівнем, яку спілкування з людьми не буде обтяжувати та заважати працювати. Гуманітарні дисципліни у процесі фахової підготовки майбутніх морських фахівців допоможуть у реалізації суб'єкт-суб'єктних стосунків у колі взаємодії та різних сферах діяльності. Мовленнєва культура у власному та іншомовному середовищі є основою, на якій базується професійна самореалізація.

Висновки. У ході дослідження з'ясовано, що гуманітарні дисципліни відіграють важливу роль у підготовці та формуванні фахової компетентності майбутніх фахівців морської галузі, оволодіння якими в майбутньому буде підґрунтям для професійної та особистісної самореалізації. У процесі підготовки в морському освітньому закладі здобувачі освіти можуть оволодіти розширеним обсягом знань, умінь і навичок, які допоможуть їм реалізуватись у майбутній професійній діяльності за допомогою сформованої під впливом гуманітарних дисциплін фахової компетентності.

Перспективними напрямками подальших досліджень вбачаємо розробку системи компетенцій, які формуються під час вивчення гуманітарних дисциплін в морських освітніх закладах України.

Список використаних джерел:

1. Буякас Т.М. Смыслы и ценности в деятельности психолога-профессионала. *Академия*. 2001. №1. С. 32.
2. Єльнікова Г. В. Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника ВНЗ. *Теорія і методика управління освітою*. 2010. № 4. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_4/6.pdf
3. Зінковський Ю. Ф. Сучасні завдання педагогіки. *Вища освіта України*. 2007. № 4. С. 13.
4. Коваленко О. Е. Дидактичні основи професійно-методичної підготовки викладачів спеціальних дисциплін: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. К., 1999. 38 с.
5. Лист МОН від 31.07.2008 р. № 1/9484 Щодо нормативно-методичного забезпечення розроблення галузевих стандартів вищої освіти. URL: <http://elib.crimea.edu/zakon/list484.pdf>
6. Про викладання соціально-гуманітарних дисциплін: лист МОНУ від 19.05.1993 № 1/9-64. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>
7. Про розроблення державних стандартів вищої освіти: постанова КМУ від 07.08.1998 № 1247. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1247-98-п>

References:

1. Buyakas, T. M. (2001). Smysly i cennosti v deyatelnosti psihologa-professionala [Meanings and values in the activities of a professional psychologist]. *Akademiya*, 1, 32 [in Russian].
2. Yelnykova, H. V. (2010). Kompetentnisnyi pidkhid do modeliuвання profesiinoi diialnosti kerivnyka VNZ [Competence approach to modeling the professional activity of the head of the university]. *Teoriia i metodyka upravlinnia osvitoiu*, 4 [in Ukrainian].
3. Zinkovskyi, Yu. F. (2007). Suchasni zavdannia pedahohiky [Modern tasks of Pedagogy]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 4, 13 [in Ukrainian].
4. Kovalenko, O. E. (1999). *Dydaktychni osnovy profesiino-metodychnoi pidhotovky vykladachiv spetsialnykh dystsyplin* [Didactic bases of professional and methodical training of teachers of special disciplines]. (Extended abstract of Doctor's thesis). Kyiv [in Ukrainian].

5. Regarding normative and methodological support for the development of industry standards of higher education, Letter of the Ministry of Education and Science dated July 31, 2008 No 1/9484. Retrieved from <http://elib.crimea.edu/zakon/list484.pdf> [in Ukrainian].
6. About teaching of social sciences and humanities, A letter from the Ministry of Education and Science dated May 19, 1993 No 1/9-64. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
7. About development of state standards of higher education KМУ statement dated July 7, 1998 No. 1247. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1247-98-p> [in Ukrainian].

Krasnovs'ka I. P.,
orcid.org/0000-0003-1258-0754

HUMANITIES AS FACTORS OF INFLUENCE ON THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCY OF THE FUTURE MARITIME SPECIALIST (THE 2ND PART OF THE 20TH CENTURY – BEGINNING OF THE 21 CENTURY)

The article considers the professional competency of future maritime specialists and highlights the impact of the humanities on its formation.

Examples of the main normative legal acts that had an impact on the content of education are given, namely the Law of Ukraine «About Higher Education», «About Education», the State National Program «Education» («Ukraine of the XXI century»), Concepts of National Education, National Doctrine development of education in the XXI century, the Maritime Doctrine of Ukraine for the period up to 2035 (as amended in accordance with the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1108 of 18.12.2018).

The curriculum for the specialty 14.03 Operation of ship power plants (specialization 14.03.01 For the Navy) is analyzed in order to compare the number of hours devoted to the study of disciplines of socio-humanitarian and natural cycles with special cycle disciplines, which in independent Ukraine have increased due to revival and humanitarization of the education system.

The list of humanities, which in the early 90's became more in connection with the revival and humanitarization of the education system. Thus, in accordance with the Instruction Letter of the Ministry of Education of Ukraine /1 / 9-64 of 19.05.1993 «About the teaching of social sciences and humanities» in the curriculum appeared such humanities as: «World History», «History of Ukraine», «Business Ukrainian Language», «World Literature», «Biology», «Geography», «Philosophy with Religious Studies», «Science of Law», «Fundamentals of Economic Theory», «Additional Training of Young Men», «Fundamentals of Social Ecology», «Political Science», «Sociology», «Ukrainian and Foreign Culture».

The leading components of professional competency of students are identified, which are based on the implementation of organizational, cognitive, ideological, technological and communicative operational processes.

The study found that the humanities play an important role in training and developing the professional competency of future professionals in the maritime field, the mastery of which in the future will serve as a basis for professional and personal self-realization.

Key words: professional training, humanitarian disciplines, humanitarization, normative documents, curriculum, professional competency.

*Дата надходження статті: 12.11.2021р.
Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Ляшкевич А. І.*